

РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ДО ДІЙ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

*Левченко О. Г., д.т.н., проф., зав. каф. ОППЦБ КПІ ім. Ігоря Сікорського;
Землянська О. В., ст. викл. (каф. ОППЦБ КПІ ім. Ігоря Сікорського);
Федоряченко Ю. А., студ. (гр. ЛУ-41, ФАПЕ КПІ ім. Ігоря Сікорського)*

Анотація. У статті досліджено роль закладів вищої освіти у формуванні готовності населення до дій у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнних загроз. Проаналізовано сучасний стан підготовки студентської молоді та цивільного населення у сфері цивільного захисту. Визначено основні проблеми, зокрема недостатній рівень практичної підготовки, фрагментарність освітніх програм та обмежене залучення населення до навчань. Запропоновано напрями вдосконалення освітніх підходів, зокрема впровадження практико-орієнтованого навчання, інтеграцію цифрових технологій та розширення ролі університетів як центрів підготовки населення. Обґрунтовано необхідність посилення взаємодії між закладами освіти та органами цивільного захисту.

Ключові слова: цивільний захист, надзвичайні ситуації, заклади вищої освіти, готовність населення, воєнні загрози, культура безпеки.

Abstract. The article examines the role of higher education institutions in shaping public preparedness for emergency response under wartime threats. The current state of training of students and civilians in the field of civil protection is analyzed. Key problems are identified, including insufficient practical training, fragmented educational programs, and limited public involvement in training activities. The study proposes directions for improving educational approaches, including practice-oriented training, integration of digital technologies, and strengthening the role of universities as centers for public preparedness. The necessity of enhancing cooperation between educational institutions and civil protection authorities is substantiated.

Keywords: civil protection, emergencies, higher education institutions, public preparedness, wartime threats, safety culture.

Вступ. Сучасні воєнні загрози суттєво змінюють підходи до забезпечення безпеки населення. В умовах підвищеної ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій особливого значення набуває підготовка цивільного населення до адекватних дій у кризових умовах. Одним із ключових суб'єктів такої підготовки виступають заклади вищої освіти, які формують не лише професійні компетентності, а й базові навички безпечної поведінки.

Зростання ролі освітніх інституцій у системі цивільного захисту обумовлює необхідність переосмислення їх функцій та підходів до організації навчального процесу з урахуванням сучасних викликів.

Аналіз стану питання. Питання підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях розглядається у нормативних документах України, зокрема у Кодексі цивільного захисту України [1], який визначає основні

принципи функціонування системи цивільного захисту та роль освітніх установ у підготовці громадян.

Наукові дослідження свідчать про важливість формування культури безпеки та розвитку практичних навичок реагування на надзвичайні ситуації [2; 3]. Водночас аналіз сучасного стану підготовки показує низку проблем: формальний характер викладання дисциплін, недостатня кількість практичних занять, відсутність системного підходу до підготовки не лише студентів, але й ширших верств населення.

Особливо актуальною є проблема інтеграції університетів у загальнодержавну систему підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного часу.

Метою дослідження є обґрунтування ролі закладів вищої освіти у формуванні готовності населення до дій у надзвичайних ситуаціях та визначення напрямів удосконалення освітніх підходів в умовах воєнних загроз.

Методики, матеріали і результати досліджень. У процесі дослідження використано методи аналізу нормативно-правової бази, узагальнення наукових підходів та системного аналізу освітніх практик у сфері цивільного захисту [1; 4]. Результати дослідження свідчать, що заклади вищої освіти можуть виконувати комплексну функцію у формуванні готовності населення до надзвичайних ситуацій. По-перше, вони забезпечують базову підготовку студентів через навчальні дисципліни, пов'язані з безпекою життєдіяльності та цивільним захистом. По-друге, університети мають потенціал для проведення тренінгів, навчань та інформаційних заходів для ширшого кола населення.

Разом з тим виявлено низку проблем. Освітні програми часто мають теоретичний характер і недостатньо орієнтовані на практичні навички. Рівень залучення населення до заходів з підготовки залишається низьким. Відсутня належна координація між закладами освіти та органами цивільного захисту.

На сучасному етапі важливим є:

1. Впровадження практико-орієнтованого навчання з використанням тренувань і моделювання надзвичайних ситуацій, бо практична підготовка має стати ядром навчального процесу, а не додатком до теорії. Насамперед доцільно змінити структуру дисциплін з цивільного захисту, збільшивши частку практичних занять до рівня, коли студент не лише знає алгоритм дій, а відпрацьовує його у змодельованих умовах. Конкретні кроки включають регулярне проведення навчальних тренувань за типовими сценаріями надзвичайних ситуацій, характерних для воєнного часу: повітряна тривога, евакуація з будівлі, дії при руйнуванні інфраструктури, надання домедичної допомоги. Такі тренування мають проводитися не епізодично, а системно, з фіксацією результатів і подальшим аналізом помилок. Доцільним є використання методів ситуаційного моделювання, коли студентам пропонуються реалістичні сценарії з обмеженим часом на прийняття рішень. Це дозволяє сформувати навички швидкої оцінки обстановки і вибору правильних дій. Окрему увагу варто приділити міждисциплінарним тренуванням, у яких

поєднуються знання з цивільного захисту, медицини катастроф і психології поведінки в кризових умовах.

2. Розширення функцій університетів як центрів підготовки населення, дозволить закладам вищої освіти не лише виконувати освітню, а й просвітницьку функцію для громади. Для цього необхідно вийти за межі роботи виключно зі студентами. Практичним кроком є створення на базі університетів центрів підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях. Такі центри можуть проводити короткострокові курси, відкриті лекції та практичні заняття для мешканців громади. Доцільно організовувати навчання для різних груп населення з урахуванням їх специфіки: школярів, працівників підприємств, людей похилого віку. Це дозволяє адаптувати зміст під реальні потреби аудиторії. Також університети можуть виступати платформою для підготовки волонтерів та інструкторів, які в подальшому поширюватимуть знання у своїх громадах. Це створює мультиплікативний ефект і підвищує загальний рівень готовності населення.

3. Інтеграція сучасних цифрових технологій у навчальний процес дозволить значно підвищити доступність і ефективність навчання. Їх використання особливо важливе в умовах обмеженого доступу до очних занять. Одним із напрямів є створення онлайн-курсів з цивільного захисту, які містять не лише теоретичний матеріал, а й інтерактивні елементи: тести, симуляції, відеосценарії. Це дає можливість охопити широку аудиторію та забезпечити безперервність навчання. Ефективним є застосування технологій віртуального моделювання, які дозволяють відтворювати надзвичайні ситуації без реального ризику для учасників. Такі рішення допомагають формувати поведінкові навички у складних умовах. Крім того, доцільно використовувати мобільні додатки для навчання алгоритмам дій, а також для оперативного інформування під час надзвичайних ситуацій. Це поєднує освітню і практичну функції.

4. Посилення співпраці з органами цивільного захисту, що мають реальний досвід реагування на надзвичайні ситуації та місцевими громадами зробить підготовку більш ефективною. Першим кроком має стати налагодження системної співпраці університетів з територіальними підрозділами Державна служба України з надзвичайних ситуацій [1; 5]. Це дозволяє залучати фахівців-практиків до навчального процесу та підвищує його прикладний характер. Доцільно проводити спільні навчання і тренування за участю студентів, викладачів та представників служб цивільного захисту. Такий формат дозволяє відпрацювати взаємодію в умовах, максимально наближених до реальних. Важливим напрямом є співпраця з органами місцевого самоврядування, які відповідають за безпеку громад. Університети можуть брати участь у розробленні місцевих програм підготовки населення та інформаційних кампаній. Окрім цього, варто створювати спільні освітні проекти, спрямовані на підвищення обізнаності населення щодо правил поведінки у надзвичайних ситуаціях. Це забезпечує системний підхід до формування культури безпеки.

Конкретні результати від втілення таких дій наведено в таблиці 1.

Порівняння існуючих та запропонованих підходів до підготовки населення у закладах вищої освіти

Сфера підготовки	Було (традиційний підхід)	Пропонується (удосконалений підхід)
Характер навчання	Переважно теоретичне викладання дисциплін	Практико-орієнтоване навчання з регулярними тренуваннями та відпрацюванням дій
Формат занять	Лекції та поодинокі практичні заняття	Системні тренування, сценарні навчання, моделювання надзвичайних ситуацій
Зміст підготовки	Узагальнені теми без урахування сучасних загроз	Актуалізація змісту з урахуванням воєнних ризиків і реальних сценаріїв
Охоплення аудиторії	Переважно студенти	Студенти + цивільне населення (мешканці громади, працівники найближчих підприємств)
Роль університету	Освітня у вузькому розумінні	Освітньо-практичний центр підготовки населення
Використання технологій	Обмежене використання мультимедійних матеріалів	Онлайн-курси, симуляції, цифрові платформи, мобільні застосунки
Практичні навички	Формуються частково або формально	Цілеспрямоване формування через відпрацювання алгоритмів дій та кейсів
Взаємодія з практичними службами	Епізодична або відсутня	Системна співпраця з Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Залучення громади	Практично відсутнє	Проведення відкритих тренінгів і навчань для населення
Оцінювання підготовки	Теоретичний контроль знань	Комплексна оцінка: знання + практичні навички + поведінка в умовах наближених до НС

Запропонований підхід забезпечує перехід від формального засвоєння знань до формування стійких практичних навичок дій у надзвичайних ситуаціях та розширює роль закладів вищої освіти у системі цивільного захисту населення.

Висновки. Заклади вищої освіти відіграють важливу роль у формуванні готовності населення до дій у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнних загроз, що відповідає сучасним міжнародним підходам до управління надзвичайними ситуаціями [4; 5]. Вони виступають не лише освітніми, але й соціальними інституціями, здатними впливати на рівень безпеки суспільства.

Підвищення ефективності їх діяльності потребує переходу до практико-орієнтованого навчання, розширення взаємодії з органами цивільного захисту та активного залучення населення до освітніх заходів. Реалізація цих підходів сприятиме формуванню культури безпеки та підвищенню стійкості населення до надзвичайних ситуацій.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
2. Кравченко О. В. Підготовка населення до дій у надзвичайних ситуаціях як складова національної безпеки // Науковий вісник цивільного захисту. 2021. № 2. С. 45–52.
3. Мельник І. П., Гончаренко С. В. Формування культури безпеки у студентської молоді // Проблеми охорони праці в Україні. 2020. № 36. С. 112–118.
4. ISO 22320:2018. Security and resilience – Emergency management – Guidelines for incident management. URL: <https://www.iso.org/standard/67851.html>.
5. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Офіційний сайт та аналітичні матеріали щодо підготовки населення до надзвичайних ситуацій. URL: <https://dsns.gov.ua>.